

*П.С. Захаров,
аспірант
(Академія адвокатури України)
(Науковий керівник професор В.Г. Гончаренко)*

Допустимість доказів у кримінальному процесі України

Ключові слова: *допустимість доказів, допустимість доказів за формою, допустимість доказів за змістом, допустимість доказів за ознакою належності суб'єктів збирання доказів.*

У Проекті кримінально-процесуального кодексу України визначено завдання кримінального судочинства як: захист особи від безпідставного і незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, засудження, захист фізичних та юридичних осіб від порушення чи обмеження їх прав, свобод та охоронюваних законом інтересів; забезпечення доступу особи до здійснення правосуддя у кримінальних справах; сприяння зміцненню законності, запобігання злочинам, усунення причин, що породжують злочинність, та виховання громадян в дусі дотримання Конституції та законів України [3].

Слід уважно дослідити, яким саме чином ці завдання будуть забезпечуватися через призму допустимості доказів, оскільки як відомо саме в процесі доказування відбувається збирання, фіксація, оцінка доказів, що в свою чергу впливає на сприйняття судом інформації про дійсні обставини справи.

За чинним КПК України (ст. 65) доказами є всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці фактичні дані повинні бути: 1) отриманими

належним суб'єктом у ході здійснення ним кримінально-процесуальної діяльності; 2) з дотриманням визначеної законодавством процесуальної форми; 3) міститись у джерелах, вичерпний перелік яких зазначений у ч. 2 ст. 65 КПК України. Будь-яке відхилення від згаданих вимог породжує підстави для визнання доказів недостовірними чи недопустимими, а, отже, непридатними для обґрунтування та прийняття процесуального рішення [4].

У проекті кримінально-процесуального кодексу України (ст. 152) питанням допустимості доказів також приділена значна увага. Зокрема, визначається законність їх джерел, умови і способи одержання. Докази, одержані незаконним шляхом, є неприпустимими і не підлягають врахуванню та використанню при притягненні особи до кримінальної відповідальності. Більш того, чітко зазначено, що будь-який доказ, здобутий внаслідок застосування насильства, погроз та інших незаконних заходів, визнається таким, що не має юридичного значення, а дослідження такого доказу, що відбулося, – недійсним. Особливо підкреслюється, що не можуть бути доказами повідомлені свідком, потерпілим, підозрюваним, обвинуваченим та іншими допитаними особами відомості, джерело яких невідоме або його неможливо перевірити. Якщо в основі показань зазначених

осіб лежать повідомлення інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані.

В теорії кримінально-процесуального права допустимість доказів означає правову придатність їх для використання у кримінальному процесі як аргументів у доказуванні.

Допустимість доказів означає, що:

- фактичні дані як докази одержані уповноваженим на те суб'єктом;
- фактичні дані одержані з відомого, перевіреного та незабороненого законом джерела;
- фактичні дані одержані у встановленому законом порядку з дотриманням процесуальної форми, яка гарантує захист прав та законних інтересів громадян;
- фактичні дані та сам процес їх одержання належним чином закріплені та засвідчені;
- зібрані докази та інші матеріали кримінальної справи в цілому дозволяють здійснити перевірку достовірності та законності одержання фактичних даних [6].

У силу принципу презумпції невинуватості, закріпленого у ст. 62 Конституції України, всі сумніви у справі, а отже, й сумніви щодо допустимості до використання фактичних даних у доказуванні мають тлумачитися та розв'язуватися на користь обвинуваченого, підозрюваного та підсудного [5].

Із поняттям допустимості тісно взаємодіє поняття достовірності доказів, що означає відповідність їх змісту тому, що мало місце в дійсності. Достовірність передбачає відомість, перевіреність та добротність як самого джерела, так і способу одержання фактичних даних, надійність процесуального носія та засобів фіксації.

Забороняючи використання в доказуванні інформації, джерело якої невідоме або сумнівне, а також встановлюючи суворий порядок одержання доказових даних, закон тим самим турбується про використання в доказуванні не будь-яких, а тільки достовірних відомостей, фактичних даних.

Слово “факт” означає те, що сталося, відбулося насправді, що об'єктивно існує,

те, що є матеріалом для певних висновків і відповідає об'єктивній дійсності. В буквальному смислі “фактичні дані” – це дані, які відповідають дійсності, фактам. Це об'єктивна, адекватно відображуюча об'єктивну реальність інформація.

Доказуванням є дія зі встановлення істинності будь-якого судження, положення (тези) на підставі інших суджень, істинність яких перевірена, за допомогою аргументів (посилань), істинність яких встановлена. Очевидно, що використання в доказуванні сумнівних, недостовірних даних може викликати помилкові висновки.

Логічно зробити висновок, що доказова інформація повинна мати ознаки достовірності. Тільки за такої умови вона може бути покладена в основу висновків у справі, використана як засіб доказування.

Доказами у кримінальній справі є такі одержані відповідно до закону фактичні дані, які в цілому відповідають вимогам належності до справи, допустимості та достовірності.

Належність, допустимість та достовірність знайдених слідів та інших фактичних даних визначаються в процесі розслідування. В ході слідчих дій одержані фактичні дані вивчаються, оцінюється значущість їх для справи, їх зміст та форма. Вживаються заходи до їх закріплення та збереження.

У процесуальних документах, що складаються при цьому, фіксується та засвідчується вся діяльність з пошуку, виявлення, вилучення, закріплення та дослідження доказів. Інформація щодо даних обставин, будучи відображеною в матеріалах справи, являє собою цілий комплекс допоміжних доказів, які підтверджують допустимість та достовірність основних доказів. За необхідності одержана доказова інформація додатково перевіряється.

Наукові та практичні працівники по-різному уявляють межі встановлення допустимості та достовірності основних доказів, тому по-різному визначають обсяг допоміжних доказів, які підлягають збиранню.

Якщо розглянути всі докази у справі в їх взаємозв'язку, то можна помітити, що

кожен із них є як встановлюючим, так і встановлюваним.

Будь-який основний доказ, що безпосередньо підтверджує будь-яку з обставин події злочину, тим самим підтверджує і достовірність іншого основного доказу, того що встановлює сам факт, і навпаки, оскільки і ті, й інші перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з одним і тим самим фактом. Слідство у певному сенсі слугує підтвердженням причини, так само як і причина вказує на можливі наслідки, засвідчуючи тим самим про їх справжність. Спеціально зібрані допоміжні докази, підтверджуючі достовірність одного з основних доказів розшукуваного факту, є разом з тим непрямыми доказами достовірності й інших основних доказів, які встановлюють той самий факт. Основні докази, так само як причина підтверджує слідство, підтверджують, у свою чергу, достовірність кожного з допоміжних доказів.

Такий багатосторонній взаємозв'язок всіх доказів у справі дозволяє однозначно визначити належність, допустимість та достовірність як основних, так і допоміжних доказів. Встановлення ж належності, допустимості та достовірності фактичних даних є необхідною умовою їх використання в доказуванні.

Доказ являє собою єдність фактичних даних та їх процесуальних носіїв.

Разом з тим, у поняття доказу вкладається більший зміст, ніж у поняття “фактичні дані” (відомості, інформація) або “сліди злочину”.

Сліди злочину, зокрема, так само як і інформація взагалі, є лише гносеологічною першоосновою доказів. Безпосередньому використанню їх у доказуванні у кримінальній справі передують діяльність органів дізнання та попереднього слідства з пристосування до такого використання, створення “речі в собі” в “річ для всіх”.

У пристосуванні слідів злочину та інших фактичних даних до використання в доказуванні можна виділити діяльність, спрямовану на одержання, закріплення та збереження фактичних даних (пізнавально-комунікативна частіша), та процесуально-засвідчувальну форму даної діяльності,

яка покликана забезпечити достовірність одержаних фактичних даних та їх перевіреність на предмет встановлення законності одержання.

У процесі такої діяльності фактичні дані отримують статус доказів. А це можливе, як ми вже зазначали вище, лише за наявності низки умов, а саме:

вони мають стосуватись предмета доказування, а саме, бути у змозі знімати інформаційну невизначеність за фактами, які підлягають встановленню, тобто володіти признаками належності до справи;

фактичні дані, що стосуються справи, мають бути зібрані та закріплені в передбаченому законом порядку, тобто мати допустимість до справи;

закон обмежує використання фактичних даних як доказів низку умов, що ставляться як до самих фактичних даних, так і до їх джерел. Наприклад, не може бути свідком особа, яка через свої фізичні або психічні недоліки не здатна правильно сприймати обставини, що мають значення для справи (п. 2 ст. 69 КПК України); не можуть слугувати доказами фактичні дані, що містяться у показаннях свідків, якщо вони не в змозі вказати джерело своєї поінформованості (ч. 3 ст. 68 КПК України).

Так і у проєкті КПК України (ч. 4 ст. 152) зазначено, що не можуть бути доказами повідомлені свідком, потерпілим, підозрюваним, обвинуваченим та іншими допитаними особами відомості, джерело яких невідоме або його неможливо перевірити. Якщо в основі показань зазначених осіб лежать повідомлення інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані.

На нашу думку, неправильно вважати джерелом доказів свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, експертів, авторів процесуальних та інших документів. Поки доказова інформація, яку мають певні особи, не одержана від них і не зафіксована в передбаченій КПК формі, не викладена у висновку експерта, в документі, доказів ще немає, а отже, і їх джерел, які повинні знаходитись у справі. Перелічених же осіб точніше було б називати носіями можливої доказової інформації [2].

Стосовно використання науково-технічних засобів в доказуванні законодавець пішов шляхом переліку в КПК науково-технічних засобів, які застосовуються для фіксації певних обставин, перебігу і результатів слідчих дій, і порівняно докладного регулювання порядку застосування трьох з них: звукозапису (ст. 85¹), кінозйомки і відеозапису (ст. 85²). Проте цей єдиний шлях виявився не зовсім ефективним, бо з появою кожного нового технічного засобу виникає питання про допустимість і правомірність його використання для фіксації доказів, обставин кримінальної справи. Тому є цілком слушними пропозиції сформулювати в КПК загальні норми про умови допустимості використання науково-технічних засобів і в ширшому плані – досягнень науки і техніки в кримінальному процесі. Однак не слід виключати уже наявні в КПК норми, які регулюють порядок застосування окремих технічних засобів і охорону прав особи при

цьому, оскільки саме конкретні вказівки закону є важливими і реальними гарантіями додержання принципів кримінального судочинства [1].

Пов'язуючи допустимість доказів з процесуальним порядком їх одержання, закон не тільки має на меті захист громадян від безпідставного вторгнення в їх законні права та інтереси, а й виходить з того, що цей порядок містить гарантії одержання достовірної доказової інформації.

Підводячи підсумки з вище наведеного, слід зазначити, що допустимість доказів за формою, за змістом, за належністю до справи означає правову придатність їх для використання у кримінальному процесі як аргументів у доказуванні. Підстави для визнання доказів недопустимими встановлені як чинним КПК, так і у проекті КПК України і є гарантією додержання законності під час здійснення кримінального судочинства.

Список літератури:

1. **Гончаренко В.Г.** Использование данных естественных и технических наук в уголовном судопроизводстве. – К., 1980.
2. **Михеєнко М.М.** та ін. Кримінальний процес України: Підр. для вузів / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. – К.: Либідь, 1999.
3. **Мойсик В.Р., Вернидубов І.В., Ківалов С.В., Кармазін Ю.А.** Проект Кримінально-процесуального кодексу України, Номер 1233, дата реєстрації 13.12.2007 Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id=&pf3511=31115&pf35401=114036
4. Кримінально-процесуальний кодекс України. Сторінка “Законодавство України” сайту Верховної Ради. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-05&p=1213162526408791>
5. Конституція України. Сторінка “Законодавство України” сайту Верховної Ради. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0&p=1213162526408791>
6. **Тертишник В.М.** Кримінально-процесуальне право України: Підручник. 4-те вид., доп. і переробл. – К.: Видавництво А.С.К., 2003.

РЕЗЮМЕ

В статті розглядаються питання допустимості доказательств в уголовном процессе Украины.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

Подано 16.06.08